

Naslov članka/Article:

Kako s kulturo spominjanja ohranjamo zgodovinski spomin in motivacijo za učenje zgodovine slovenske osamosvojitve

How We Are Preserving Historical Memory and Motivation to Learn the History of Slovenia's Attainment of Independence through a Culture of Remembrance

Avtor/Author:

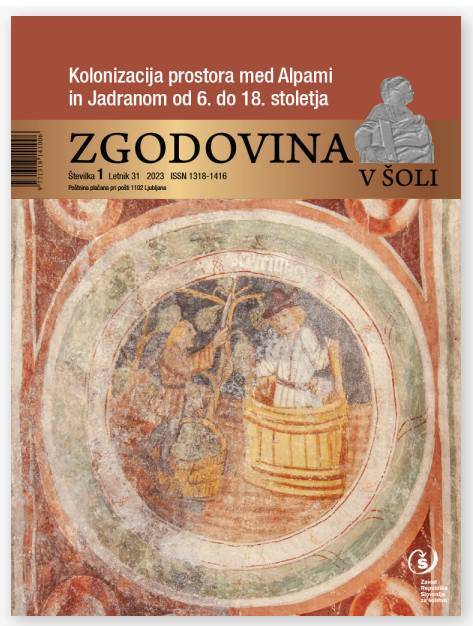
Brigita Praznik Lokar

DOI: <https://doi.org/10.59132/zvs/2023/1/19-29>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 1/2023, letnik 31

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2023

Brigita Praznik Lokar, Osnovna šola Danile Kumar Ljubljana

KAKO S KULTURO SPOMINJANJA OHRANJAMO ZGODOVINSKI SPOMIN IN MOTIVACIJO ZA UČENJE ZGODOVINE SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE

Brigita Praznik Lokar, Danila Kumar Primary School Ljubljana

HOW WE ARE PRESERVING HISTORICAL MEMORY AND MOTIVATION TO LEARN THE HISTORY OF SLOVENIA'S ATTAINMENT OF INDEPENDENCE THROUGH A CULTURE OF REMEMBRANCE

IZVLEČEK

V prispevku sta predstavljeni dve ustvarjalni nalogi, ki spomine učiteljice (8-letne deklice) na dneve osamosvojitvene vojne leta 1991 obravnavata na dva povsem različna načina. Literarni esej *Skozi prestrašene otroške oči* spomine predstavlja povsem nekritično, brez raziskovanja zgodovinskih dogodkov, cilj eseja je bil literarno učinkovanje. Osamosvojitvena zgodba *Glas grenko-sladkih otroških spominov* pa je zgodba, ki je nastala po korakih aktivne ustne zgodovine, učenka se je temeljito lotila raziskovanja zgodovinskih dogodkov v času letalskega napada na Medvedjek, zato je ustvarila zgodovinsko verodostojno zgodbo, ki je lahko predmet nadaljnega raziskovanja pri pouku zgodovine. Z zapisom spominov je pričevalka za svoje spomine pridobila zgodovinski okvir, učenka pa živo izkušnjo s pričevalko o tako pomembnem dogajanju, kot je osamosvojitvena vojna. Ustvarjalne naloge in stik s pričevalci učencem dajejo še večjo motivacijo za raziskovanje zgodovine.

Ključne besede: ustvarjalnost, komunikativni spomin, ustna zgodovina, zgodba, osamosvojitvena vojna

ABSTRACT

The article presents two creative assignments that discuss the memories of a teacher (who was an eight-year-old girl at the time) of the 1991 War of Independence in two completely different ways. The literary essay “Through the Eyes of a Frightened Child” presents these memories in an uncritical way, without examining the historical events. The essay’s goal was to achieve a literary impact. The story about the attainment of independence titled “The Voice of a Child’s Bittersweet Memories” was created following the steps of active oral history. The student thoroughly researched the historical events at the time of the air raid on Medvedjek, creating a historically accurate story that could be used for further research during history lessons. As they were written down, the narrator’s memories were placed in a historical context and the student was able to engage in a face-to-face discussion with the narrator about an event as important as the War of Independence. Creative assignments and contact with narrators further motivate students to research history.

Keywords: creativity, communicative memory, oral history, story, War of Independence

UVOD

Spomini pomembnih zgodovinskih osebnosti so pogosto vključeni v pouk zgodovine, še pogosteje pa spomine na pretekle dni v pouk zgodovine vključujejo sami učitelji zgodovine ali pa učenci, katerih (stari) starši imajo zares zanimiva pričevanja iz preteklih dni, še posebej 20. stoletja, ki je bilo z raznolikimi dogodki zares bogato. Žal pa oddaljenost tega obdobja od današnjega časa vse bolj onemogoča današnjim učencem stik s pričevalci iz tistih dni, zato je prav, da pri pouku zgodovine te spomine ohranjamo.

Spomini so razlog, da sem se na neki način odločila za študij zgodovine, da sem postala profesorica zgodovine in slovenskega jezika. Pri tem so bili ključni spomini moje babice po očetovi strani, ki je bila živa pričevalka dogodkov iz druge svetovne vojne (begunka pod italijansko oblastjo, hčerka očeta partizana, ki se je pozimi 1944 odločil, da gre k domobrancem) in kot mama branjevka tudi pričevalka dogodkov v povojni Jugoslaviji (sebe je imenovala za branjevko, saj se je vsakodnevno z vlakom vozila v Ljubljano, kjer je na tržnici prodajala zelenjavo in semena, ki jih je sama pridelala). Nevede sem kot osemletna deklica postala pričevalka tudi sama – pričevalka o dogodkih v osamosvojitveni vojni. Tako tudi jaz spomine različnih pričevalcev, svojih bližnjih in lastne spomine, vpletam v pouk zgodovine na Osnovni šoli Danile Kumar, a ne samo kot pripovedi v času ure pouka, z učenci skušamo te spomine na ustvarjalen način zabeležiti in jim dati še večji pomen ter jih hkrati za vedno zapisati.

SPOMIN IN SPOMINJATI SE

Spomin je beseda, ki ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) kar šest pomenov. Osnovni pomen besede je: »*sposobnost človeka, da lahko predstave, misli, podatke v zavesti ohrani, obnovi*. Tretji (*predstava, misel, podatek o preteklosti, ohranjen v zavesti*) in peti pomen (*popis dogodkov, srečanj, ki jih je pisec sam doživel*)« sta tista, ki se tičeta tudi pouka zgodovine oz. zgodovinopisja na sploh (SSKJ, Fran).

Spominjati se pa je glagol, ki ima v SSKJ tri pomene, prvi pomen pa zajema bistvo spominjanja pri pouku zgodovine: »*imeti v zavesti kako predstavo, misel, podatek o preteklosti*«. Pričevalci, ki prenašajo svoje spomine na mlade rodove, pa po SSKJ s premišljanjem obnavljajo v spominu svoja doživetja (SSKJ, Fran).

KULTURA SPOMINJANJA

Kultura spominjanja je teorija, ki se je v osemdesetih letih 20. stoletja razvila v nemško govorečih deželah pod vodstvom nemških kulturologov Jana in Aleide Assmann. Zajema več pojmov. *Individualni (osebni) spomin* se na *kolektivni spomin* navezuje, mu nasprotuje, se z njim primerja. Je posamezni spomin osebe, pričevalca, ki je neki pomemben dogodek doživel, ki pa se je zapisal tudi v kolektivni spomin. *Kolektivni spomin* je nadindividualna shramba spominov in se že v

sami družbi, ki je neki dogodek doživela, že lahko razlikuje (npr. druga svetovna vojna na Slovenskem, konec koncev že osamosvojitvena vojna). *Komunikativni spomin* ohranjajo časovne priče zgodovinskega dogajanja, ki ga ustno predajo generacijam naprej (zato je komunikativen). Le-ta je zbran v spisih, knjigah ... Gre za vire prve roke, je torej del primarnih zgodovinskih virov. Po smrti priče komunikativni spomin preide v *kulturni spomin*, ki je s pomočjo raznolikih raziskav institucionalno ohranjen v obliki spominskih obeležij, spomenikov, raznolikih praznikov itd. Pomembno vlogo pri ohranjanju kulturnega spomina imajo izobraževanje, ki je del učnih načrtov in učbenikov v osnovni, srednji šoli in na fakulteti, in ustanove, kot so šole, muzeji, arhivi, knjižnice. Kulturni spomin ohranjajo in predajajo tudi strokovnjaki, to je zgodovinarji, in učitelji, kustosi, arhivisti idr.

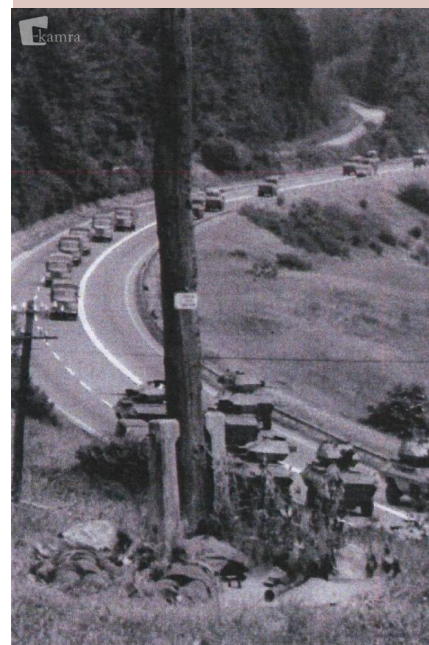
Vsaka generacija na novo analizira zgodovino, jo osmisli, v njej poišče tiste vrednote oz. orientacijske točke, ki so pomembne za življenje v sedanjosti. Gre za pojem *generacija spomina*, ki ga je prvi predstavil ameriški zgodovinar Jay Murray Winter. Objektivnejša zgodovinska razlaga nekega zgodovinskega dogodka lahko nastane le z večjo časovno distanco, z zamenjavo komunikativnega s kulturnim spominom in z uveljavitvijo zgodovinskega spomina novih generacij.

Kultura spominjanja vpliva na oblikovanje pripadnosti družbi, narodu, državi. Pri tem ima pomembno vlogo obeleževanje pomembnih zgodovinskih obletnic, s katerim krepimo narodno zavest, a hkrati je treba spodbujati večperspektivni pristop, da poenotimo pripadnost skupni državi in ne le enemu narodu, saj je slovenska država država raznolikih narodov, različnih skupin (več v Brodnik, 2021, str. 10–12).

MOJ KOMUNIKATIVNI SPOMIN

Pri pouku zgodovine spomine uporabljam ves čas – tako zapisane kot tudi posnete, ob pomembnejših obeležitvah zgodovinskih dogodkov, ob obeleževanju državnih praznikov in predvsem pri obravnavi zgodovine 20. stoletja. Moj komunikativni spomin je spomin na dogajanja v prvih dneh osamosvojitvene vojne konec junija 1991. Takrat sem bila komaj 8-letna deklica, ki je končala 1. razred osnovne šole v majhnem dolenjskem kraju Veliki Gaber, ki pa je nedaleč stran od znamenitega kraja, kjer se je zgodil letalski napad – Medvedjeka. Veliki Gaber je bil leta 1991 majhno gručasto naselje s 340 prebivalci, ki še danes leži ob regionalni cesti Trebnje–Ivančna Gorica. 1,6 km stran pa je na tej cesti manjše naselje, takrat le klanec, ki se imenuje Medvedjek. Medvedjek je majhno razloženo naselje nad avtocesto Bič–Novo mesto, konec junija 1991 pa je bilo prizorišče resnega spopada med slovenskimi teritorialci in Jugoslovansko ljudsko armado (dalje JLA).

Kako sem doživela razglasitev osamosvojitve, tisto jutro ob prvem streljanju, letalski napad in nadaljnje dneve osamosvojitvene vojne, pogosto razlagam svojim učencem vsak junij ob koncu šolskega leta oz. ob obravnavi te učne snovi pri pouku zgodovine v 9. razredu. Učence opozorim, da sem vir prve roke, torej primarni vir, a nisem povsem verodostojen vir, saj so moji spomini le spomini 8-letnega otroka, ki dogajanja okoli sebe ni povsem dobro razumel.

Spopad pri Medvedjeku.
(Foto: Tomaž Bukovec.)

S svojimi spomini skušam pri učencih izgrajevati, razširjati in poglobljati znanje o najpomembnejših dogodkih iz zgodovine slovenske osamosvojitve; razvijati spretnosti preproste uporabe zgodovinskih raziskovalnih metod; razvijati zmožnosti preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature iz različnih medijev; razvijati zmožnosti oblikovanja samostojnih utemeljenih zaključkov, pogledov, mnenj in stališč, vživljanja v različne perspektive; z učenjem ob raznovrstnih in večperspektivnih zgodovinskih virih razvijati zmožnost kritične presoje in razlage zgodovinskih dogodkov; razviti dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine, da bi razumeli, zakaj se pojavijo; ob izgrajevanju, poglobljanju in razširjanju znanja iz zgodovine slovenske osamosvojitve razvijati zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti (*Učni načrt*, 2011, str. 5).

Tako sem se tekom let lotila dveh zanimivih ustvarjalnih nalog z učenci, katerih temelj je bil ravno moj komunikativni spomin na prve dni osamosvojitvene vojne.

USTNA ZGODOVINA IN USTVARJALNI ESEJ

Ustna zgodovina se »nanaša tako na način zapisovanja in ohranjanja ustnega pričevanja kot na produkt tega procesa« (Trškan, 2022, str. 25). Gre torej za ohranjanje ustnega pričevanja. V šolah poznamo dva pedagoška pristopa ohranjanja ustnega pričevanja. Prvi je *pasivna ustna zgodovina*, ki pri pouku uporablja že objavljeno ustno zgodovino (posnetki, knjige, pričevanja). Pri *aktivni ustni zgodovini* pa učenci vodijo in posnamejo intervju s pričevalcem, na katerega so se temeljito pripravili. Priprava poteka v več temeljitih korakih: organizacijsko-tehnična priprava, vsebinska priprava, izvedba intervjuja, prepis in zapis, analiza in interpretacija, objava in javna predstavitev, shranjevanje in javni dostop (Trškan, 2022, str. 26).

Moj komunikativni spomin na osamosvojitveno vojno sta dve učenki uporabili pri zapisovanju moje zgodbe, in sicer na dveh povsem različnih literarnih oz. zgodovinskih natečajih – leta 2016 je takrat učenka 9. razreda Hana Dorotea Merzel z literarnim esejem *Skozi prestrašene otroške oči* sodelovala na literarnem natečaju Muzeja novejšje zgodovine Slovenije *Spomin na slovensko osamosvojitve* in osvojila 2. mesto, leta 2022 pa je učenka 9. razreda Manja Brecl na zgodovinskem natečaju Zavoda RS za šolstvo *Zgodbe osamosvojitve* v okviru 2. konference učiteljev družboslovnih, umetnostnih in humanističnih predmetov z naslovom *Mladi in ustvarjalnost* sodelovala z zgodbo *Glas grenko-sladkih otroških spominov* in zmagala. Pristopa učenka sta bila povsem različna in šele pri drugem načinu sem kot mentorica učenki in hkrati pričevalka sledila korakom aktivne ustne zgodovine in učenka je mojemu pričevanju dejansko uspešno postavila zgodovinski okvir, medtem ko sem v prvem primeru učenki bila predvsem mentorica s področja slovenskega jezika, saj je ustvarila zanimiv literarni esej, ki pa žal ni temeljil na zgodovinskih dejstvih. S temeljitim raziskovanjem zgodovinskih virov je učenka Manja moje spomine temeljito zasidrala v kulturni spomin osamosvojitvene vojne. Moji spomini so dobili zgodovinsko podlago.

Simbolni bojni znak Medvedjek.
(Vir: Vojaški muzej Slovenske vojske.)

Skozi prestrašene otroške oči

Muzej novejšje zgodovine Slovenije je spomladi leta 2016 ob 25-letnici samostojne Republike Slovenije (več o natečaju: <https://novice.sio.si/2016/06/22/solski-literarni-in-fotografski-natecaj-samostojni-v-muzeju-novejse-zgodovine/>) razpisal literarni natečaj z naslovom *Spomin na slovensko osamosvojitve* in fotografski natečaj *Slovenski simboli*. Takoj ob objavi razpisa sem pomislila, da bi bili moji spomini gotovo zanimivi in da bi lahko z učenci ustvarila zanimiv esej. Za nalogo se je javila mlada ustvarjalka Hana Dorotea Merzel, učenka 9. razreda. Ker sem bila takrat že dolgo časa le učiteljica slovenskega jezika, sva se z učenko dela lotili le s plati slovenskega jezika in književnosti, priznam, da sem na osnovno zgodovinsko raziskovanje kar pozabila, v ospredju nama je bila zgodba in predvsem literarni učinek, ki bi ga z zgodbo lahko učenka uresničila.

Hani sem predstavila svojo zgodbo, ona me je poslušala, si zapisala ključne podatke, predstavila sem ji zgodovinski okvir in lotila se je zapisa zgodbe. Nastal je zapis, dolg 1300 besed, katerega glavni namen je bil predstaviti spomine male 8-letne deklice na prve dni osamosvojitvene vojne, pri tem pa v bralcu vzbuditi razmislek o vrednotah današnjega časa in ponos, da imamo lastno državo. Hani je to zagotovo uspelo, esej pa si je prislužil drugo nagrado, na kar sva bili obe zelo ponosni. V nadaljevanju je za primerjavo z drugim esejem predstavljenih le nekaj odlomkov, ki predstavljajo moje spomine, ki pa zgodovinsko niso bili raziskani.

»Zunaj je naletaval sneg in belil šolsko igrišče. Z učiteljico Brigito sva sedeli v razredu, kot bi bila pred nama zelo pomembna naloga in pomembni trenutki. Skupaj sva začeli zgodbo pripovedovanja, ki je bila vpeta v leto 1991. Že v samem začetku najinega druženja sem bila presenečena ter zmedena, ko sem ob pripovedovanju dogodkov in spominov na osamosvojitveni boj leta 1991 videla učiteljčine solzne oči. Šele takrat sem se zavedala, da njena pripoved, ki jo bom slišala in tudi zapisala, ne bo lahka ne zanjo ne zame /.../

Tik pred dogodkom osamosvojitvene vojne sem kot osemletna deklica zaključila 1. razred Osnovne šole Veliki Gaber. Moj domači kraj, Veliki Gaber, mi je omogočal tekanje po travnikih, skrivalnice, številne otroške igre. Omogočal mi je, tako kot omogoča otroku vsak domači kraj, neizmerno svobodo, varnost in prijetnost. Veliki Gaber s približno 350 prebivalci leži ob regionalni cesti Ivančna Gorica–Trebnje. Le kilometer stran v smeri te ceste proti vzhodu je malo večji hrib, ki se imenuje Medvedjek, nekoč znan po medvedih in tudi po odkritih rimskih grobovih. Junija leta 1991 pa je Medvedjek postal tudi znano ime za osamosvojitveno vojno.

Praznovanju osamosvojitve in hkrati osamosvojitve Slovenije od SFRJ, ki je potekalo v Ljubljani na Kongresnem trgu, so se pridružili povsod po Sloveniji in seveda tudi v mojem kraju. Tega dne se zelo dobro spominjam, saj je bil zame zelo nenavaden. Naše naselje in Medvedjek so ves dan preletavali vojaški helikopterji. Bila sem jih sicer navajena, a vendar smo se čudili njihovemu nizkemu letenju, ki je bilo takšno, da smo lahko celo videli pilota in vojake v helikopterjih. Vame se je prikradel strah, ki pa ga ni moglo odgnati niti praznovanje staršev in sosedov na ulicah. Odrasli so odpirali penino, jedli potico /.../ Mene pa je bilo tako zelo strah. Kot bi slutila, da prihaja nekaj groznega. Prav dobro se spominjam, kako sem se sredi vsega tega praznovanja skrila pred vsemi v našo garažo, in sicer pod modri kovinski sod. In tam sem jokala, jokala od strahu.

Naslednjega jutra sem se zgodaj zbudila. Bilo je vroče poletno jutro. Oči je še spal, ravno tako kot moja sestra Mojca, mami pa je bila v službi. Igrala sem se kar na

balkonu, ko je naenkrat začelo doneti, in sicer strelji. Zaslišala sem strele pušk, ki so prihajali iz smeri Medvedjeka. Začela sem vpiti: »Oči, oči, začelo se je!« Zaklical mi je, naj oblečem Mojco in pridem dol. Hitro naju je pograbil in dal v avto. Odpeljali smo se v sosednjo vas Šentjurje k babici Agi.

Ko smo se malo pomirili pri babici Agi, se nam je zdelo zabavno, da smo lahko otroci za malico jedli kruh in pašteto. Trgali smo kose hlebca kruha in z njimi zajemali pašteto. Skrivali smo se pa v malo večji kleti babice. Pri babici so jo poimenovali kevder. Gre za zelo temen in hladen prostor, v kateri je babica hranila pridelke. To skrivanje v kleti se nam je zdelo zabavno in precej nenavadno. Tudi starši so se drugače obnašali, bili smo bolj prosti in počeli smo svoje vragolije. Še danes se spomnim očetovega strahu, ko mame še ni bilo domov iz službe. Ni vedel, ali je prišla domov ali ne, niti kako /.../ Vsi smo si oddahnili, ko je z vlakom popoldne prišla domov in so jo nato k nam v Šentjurje pripeljali sosedi. Potem me ni bilo več strah.

/.../

Naslednji dan smo bili še vedno pri babici. Še danes se v živo spomnim, kako smo vsi zbrani sedeli v največji sobi pred televizijo. Nek gospod je po televiziji omenil Medvedjek in letala. Danes vem, da je bil to tedanji minister za informiranje Jelko Kacin, ki je naznanil, da so dobili informacijo, da gredo nad Medvedjek jugoslovanska letala. Minila je le minuta ali dve, ko so se zaslišala. Stekli smo vsi skupaj na vaški hrib in zagledali, kako letala izvajajo letalski napad. Kako me je bilo strah!

Naslednjih dni se ne spominjam več. Očitno smo živeli dovolj povezano skupaj z babico, da sem lahko vse spomine potlačila v sebi. Odrasli nam slabih vesti niso posredovali, saj nas niso želeli obremenjevati s skrbmi. Šele kot starejša sem ugotovila, da je vojna trajala deset dni, toda sama se spominjam le prvega in drugega dne. Moj bežni spomin je še na obiranje češenj pri sorodnikih v hribih, ob tem pa smo gledali v dolino, kako se kadi z Medvedjeka zaradi napadov. Starši so mi povedali, da smo tretji dan vojne odšli k sorodnikom na bližnje Primskovo, kjer so res zorele češnje, in to obilno.

/.../

Ko sem se ozrla skozi okno, so bile snežinke že mnogo manjše. Učiteljica je opazila moj zamik v poplesavanje snežink in se mi nasmehnila. Sama pa sem razmišljala, kakšno svobodo in lahkotnost občutimo v tej naši prečudoviti Sloveniji. V sebi lahko nosimo veselje, radoživost, ustvarjalnost, materni jezik, družino, prijateljstva, delo, znanje in nas ni strah, da bi nam to kdo vzel ali da bi to kdaj izgubili. Smo generacija, ki se je rodila v svobodni Sloveniji, ki svobodo živi, in upam tudi, da bo svobodo živela odgovorno, spoštljivo in hvaležno do zgodovine, do ljudi, ki pa so zanjo žrtvovali tudi svoje življenje.«

Glas grenko-sladkih otroških spominov

Zavod RS za šolstvo je marca 2022 v okviru 2. konference učiteljev družboslovnih, umetnostnih in humanističnih predmetov z naslovom *Mladi in ustvarjalnost* razpisal ustvarjalni natečaj *Zgodbe osamosvojitve* (več o natečaju: <https://www.zrss.si/koledar/2-konferenca-duh-druzboslovnih-umetnostnih-in-humanisticnih-predmetov-mladi-in-ustvarjalnost/>). Natečaj je imel izjemno dobro dodelane razpisne kriterije (zgodba do 8000 znakov brez presledkov), ki so sledili korakom ustne zgodovine oz. zgodovinskega raziskovanja (več o kriterijih: <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2022/03/2022-03-28-Zgodbe-osamosvojitve-ZgodovinskiNatecaj.pdf>).

Kriterij:	DA (3 točke)	DELOMA (1–2 točki)	NE (0 točk)
1. Ustreznost izbrane teme glede na naslov natečaja.			
2. Literarni zapis vključuje spomine na slovensko osamosvojitve s ključnimi zgodovinskimi dogodki.			
3. Izpričana izvirnost, sporočilnost, empatija v osebnem razmišljanju in razvijanju teme.			
4. Razvit lasten literarni izraz ob različnih literarnih postopkih, z upoštevanjem njihovih zakonitosti.			
5. Jezikovna spretnost in ubesedenost lastnega pogleda, izkušenj ali občutkov.			
6. Zapisana zgodba vključuje relevantne in verodostojne zgodovinske informacije in terminologijo.			
7. Zapisane so temeljne informacije o priči (pričah) – ime, priimek, rojstni datum, vloga v času osamosvajanja.			
8. Uporabljena morebitna dodatna literatura je ustrezno citirana.			
9. Zapis izkazuje povezanost začetka, osrednjega dela in konca zgodbe ter je v predpisanem obsegu do 8000 znakov brez presledkov.			
Seštevek točk:			
Skupni seštevek točk:			
Končna ocena z utemeljitvijo:			

(Vir: <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2022/03/2022-03-28-Zgodbe-osamosvojitve-ZgodovinskiNatecaj.pdf>.)

Tako sem se odločila (v tem letu sem poučevala tako slovenski jezik kot zgodovino), da se bom z izbrano učenko Manjo Brecl resno lotila dela, in sicer po korakih aktivne ustne zgodovine. Delo je potekalo pred poukom, učenka je zgodbo zapisala doma. Za tak način dela sem se odločila, ker nama je vzel res veliko časa, hkrati smo bili že ob koncu šolskega leta, ko imajo učenci veliko ocenjevanj znanja, zato za tako ustvarjalno delo, žal, ne morem pridobiti večjega števila učencev. Manja je bila tudi učenka, ki je bila zelo uspešna tako na literarnem kot zgodovinskem področju, saj je bila prejemnica zlatih priznanj.

Učenka je osnovne podatke o osamosvojitvi Slovenije že poznala, saj smo jih pri pouku zgodovine osamosvojitve Slovenije spoznavali s pomočjo spletnega projekta *Zbrali smo pogum*. Na podlagi že znanega in moje omembe, da sem doživela letalski napad na Medvedjek, je pripravila raznolika vprašanja. Z mano je opravila intervju, ki ga je posnela, nato pa moje odgovore zapisala. Zatem se je lotila pridobivanja virov o danem dogajanju. Pomagala si je z raznolikimi zgodovinskimi viri, ki so bili dostopni na spletu. Zatem je mojo zgodbo poskušala uskladiti z zgodovinskimi dejstvi. Pri tem je seveda potrebovala mojo pomoč. Večkrat je preverila podatke in se zatem lotila zapisa osamosvojitvene zgodbe. Za motivacijo sem ji pokazala tudi svojo fotografijo, in sicer deklico z rumeno

rutko, ki je ravno končala 1. razred osnovne šole. Tako je imela pred seboj živo podobo osebe, o kateri je pisala zgodbo. Sledil je moj pregled, preverba v zgodovinskih virih, pravopisno urejanje in zgodba je bila pripravljena za oddajo. Kar veliko število ur je Manja temu delu namenila, za delo je bila izjemno motivirana, končni uspeh na natečaju pa jo je zelo razveselil.

Nastala je osamosvojitvena zgodba, ki vključuje spomine na slovensko osamosvojitve s ključnimi zgodovinskimi dogodki. V zgodbi je izpričana izvirnost, sporočilnost, empatija v osebnem razmišljanju in razvijanju teme. Zapisana zgodba vključuje relevantne in verodostojne zgodovinske informacije in terminologijo. V zgodbi so zapisane temeljne informacije o priči – ime, priimek, rojstni datum, vloga v času osamosvajanja. Učenka je razvila lasten literarni izraz ob različnih literarnih postopkih z upoštevanjem njihovih zakonitosti. Odločila se je, da bo v osamosvojitveni zgodbi nizala moje spomine iz junija/julija 1991 s svojim lastnim razmišljanjem, ki je temeljilo na zgodovinskem raziskovanju. Nastala je zgodba *Glas grenko-sladkih otroških spominov*:

»Zunaj je svetel junijski večer, a v skoraj prazni garaži je temačno. Na prvi pogled neopazno vsa prestrašena majhna deklica čepi pod velikim modrim sodom, skrita pred vsemi, in posluša glasove praznovanja zunaj na dvorišču. Ravno je konec njenega prvega leta v šoli in morala bi skakati od veselja zaradi počitnic, vendar jo nekaj vleče k tlom. Kljub praznovanju sosedov in njenih staršev ona čuti, da se nekaj dogaja.

Tak prizor bi našli, če bi 26. junija 1991 pokukali v hišo mlade Brigite Praznik, sedaj poročene Lokar, rojene 20. aprila 1983, ki je bila takrat stara 8 let, ko je nemirno tuhtala pod sodom. Ljudje okrog nje so praznovali, saj je Slovenija ta večer oznanila svojo samostojnost, in polni veselja so po televiziji spremljali slovesno proslavo iz Ljubljane. A vaščani Velikega Gabra, njene dolenjske vasi, niso bili čisto brezskrbni. Veter je prinašal duh po negotovosti, saj so se Slovenci bali napada njihove nekdanje države Socialistične federativne republike Jugoslavije.

Na ta dan so Slovenci že dolgo čakali. Bili so narod, ki je bil dolgo pod tujo oblastjo, in končno so leta 1990 zbrali pogum. 23. decembra tega leta so Slovenci na znamenitem plebiscitu v veliki večini s kar 88,5 % izglasovali, da si želijo svojo samostojno državo. Po komaj šestih mesecih so 26. junija 1991 ponosno in slovesno razglasili samostojno Republiko Slovenijo in Jugoslavija ter z njo Jugoslovanska ljudska armada, ki sta celoten postopek gledali z veliko nejevoljo, sta se odločili ukrepati.

Osemletna Brigita Praznik vstopi v dnevno sobo in se radovedno ozre naokoli. Televizija je prižgana in na sporedu so novice. Ob prikazanih posnetkih ji je težko pri srcu. Opazi očetov nemir, mamine solze.

Prvošolka Brigita.
(Osebni arhiv Brigite Praznik Lokar.)

27. junija 1991 je Jugoslavija napadla Slovenijo. Ponekod je bilo že dan prej precej napeto. Po novonastali državi so bile postavljene barikade in naokoli so se vozila obrambna vozila. Obrambo Slovenije je sestavljala Teritorialna obramba in Slovenska milica skupaj z Narodno zaščito. Tudi nekateri civilisti so želeli sodelovati, predvsem s podporo vojakov in policistov. Jugoslovanska ljudska armada je poskušala prodreti v središče države na več mestih in tam so se pripravljali in sprožili prvi spopadi. Slovenska vojska je bila dobro organizirana in JLA ni imela večjih uspehov. Ogromno njenih pripadnikov se je voljno predalo. Vojna je bila tudi medijska, saj se je o njej ves čas poročalo v časopisih, na radiu in televiziji. Zato je JLA uničevala tudi medijske oddajnike, a slovenske obrambne sile s tem niso bile prizadete.

Deklica sedi pri večerji z družino in posluša očeta, ki pripoveduje o dolgi koloni tovornjakov malo stran od njih, tam na Medvedjeku. Pravi, da za množico tovornjakov stojijo oklepna vozila, in deklica se zdrzne.

Kolona tovornjakov, o kateri je govoril dekličin oče, je stala blizu njihove vasi Veliki Gaber, ki je med Trebnjem in Ivančno Gorico. Teritorialna obramba je s tovornimi vozili na bližnjem klanecu Medvedjek ustavila promet na tripasovni cesti in s tem preprečila prehod vojnim vozilom JLA v Ljubljano, hkrati pa tudi vrnitev proti Novemu mestu. Tak način barikad so tiste dni delali po celi Sloveniji.

Osemletna Brigita v jutru, obsijanem s soncem, sedi na balkonu in se igra. Njen oče, utrujen zaradi nočne izmene v službi, spi na kavču. Prav tako drema tudi njena mlajša sestra. Kar naenkrat se zaslišijo strašni strelji. Brigita skoči pokonci in začne klicati: »Oči, oči, začelo se je!« Oče hitro pograbi malo Mojco, za njim teče Brigita in že kmalu se peljejo stran v svojem malem črnem jugu. Prispejo v bližnjo vas Šentjurje, kjer se zatečejo v klet njihove babice, kjer so bili že drugi ljudje. Brigitinega očeta grize skrb za ženo Anico, Brigitino mamo, ki je bila še v službi v Višnji Gori. Dekleti se igrata z drugimi otroki, ko mama končno prispe in očetu se odvali kamen od srca.

Ta spomin, ki ga Brigita Praznik Lokar, sedaj že sama žena in mama dveh sinov, sama ne bi mogla datumsko določiti, ker se tega ne spominja, zajema dogodke 28. junija 1991, ko so na Medvedjeku ob 9.50 odjeknili prvi strelji.

Ko je JLA ugotovila, da ne more mimo barikad, se je odločila za nov pristop. Prvi letali na območju Medvedjeka sta prišli le na fotografsko izvidnico, a naslednja niso bila tako mila.

Deklica sedi v dnevni sobi svoje babice in strmi v televizijo. Gospod, po imenu Jelko Kacin, poroča in deklico stresa groza, ko sliši njegov glas, ki pravi, da prihajajo letala nad Medvedjek. V njenem spominu je zatem le še zvok sirene za letalski napad in kmalu tudi zvok letal /.../

Na Medvedjeku so se tistega dne zvrstili trije letalski napadi. Sprva sta dve letali iz ljubljanske smeri z mitraljezi in raketami napadli kmetijo Kotar, barikado na prevalu klanca in desno stran stare ceste. Drugi par letal je obstreljeval položaje na desni strani ceste. Enote teritorialcev na Medvedjeku niso imele protiletalskega orožja, zato je bil umik edina možnost. Uro kasneje so letala ponovno napadla. Zadnji napad na Medvedjek pa je bil malo pred tretjo uro popoldne, vendar takrat na klanecu Medvedjek ni bilo več večjih sil Teritorialne obrambe.

Zelena drevo, polno češenj, stoji na rahlem hribu blizu Šentjurja. Deklica sedi na njem in zoba sladke sadeže, ki pa nimajo tako dobrega okusa kot po navadi. Morda

Bojno oklepno vozilo z oznako 3 (BOV 3), ki je sodelovalo v oboroženih spopadih na Medvedjeku.

(Foto: Brigita Praznik Lokar.)

Pogled od spominskega parka proti današnji avtocesti Ljubljana–Novo mesto.

(Foto: Brigita Praznik Lokar.)

zaradi črnega dima, ki ga deklica opazuje, kako se vije v daljavi. Skupaj s starši in sestrico so se tja umaknili zaradi plamteče se vojne na klancu Medvedjek.

Letalski napadi so povzročili materialno škodo, pa tudi smrt sedmih civilistov, voznikov tovornjakov in Antona Kotarja, gospodarja bližnje kmetije. Dan prej je življenje za samostojno Slovenijo dal pripadnik Teritorialne obrambe Franc Uršič. Veliko prebivalcev Velikega Gabra in okoliških vasic se je iz strahu zaradi nove nevarnosti za nekaj časa preselilo drugam. Jugoslovanska ljudska armada se je z Medvedjeka končno umaknila 1. julija 1991 in ljudje so spet lažje zadihali.

3. julija so politiki sklenili dogovor o prekinutvi ognja in osamosvojitvena vojna v Sloveniji se je končala. 7. julija 1991 so se glavni predstavniki Slovenije, Hrvaške in Jugoslavije skupaj s člani Evropske skupnosti sestali na Brionih, kjer so podpisali znano Brionsko deklaracijo. Ta je določala takojšnje premirje, umik vojakov v vojašnice in odložitev ukrepov osamosvajanja Slovenije za tri mesece. Enote JLA so začele umik in njen zadnji pripadnik je Slovenijo zapustil v noči na 26. oktober 1991.

Slovenske obrambne sile so bile v vojni precej bolj uspešne kljub premoči jugoslovanskih enot v opremi in tehniki. Pomembna je bila močna podpora slovenske javnosti, ki je pogumnim možem dvigala moralo. Slovenci so bili polni vneme, da branijo svojo novo državo, medtem ko pripadniki JLA niso bili tako zagnani. Jugoslavija je podcenjevala zmožnosti slovenske vojske, njenega obveščevalnega sistema in dobro poveljniško vodstvo, kar je tudi pripomoglo k uspehu Slovencev.

Zdaj profesorica zgodovine in slovenščine Brigita Praznik Lokar stoji v svoji učilnici in učencem pripoveduje o svojih spominih na osamosvojitveno vojno za Slovenijo. Spomini jo še vedno ganejo in srčno si želi, da bi mladi razumeli, kako grozna je lahko vojna.

Gospa Praznik Lokar ima le malo spominov na vojno za Slovenijo, saj je bila še otrok, ko je le-ta potekala. Strah in grozo tistih desetih dni je potlačila na dno svojih misli in počasi izgubila spomine. A nekateri so ostali in strašne občutke teh dni še vedno nosi v svoji podzavesti. Težko ji je govoriti o svojih izkušnjah, a si želi deliti svoje zgodbe z učenci, da bi lahko razumeli. Danes je profesorica slovenščine in zgodovine morda ravno zaradi teh izkušenj in dejstva, da je na svojo, našo domovino Slovenijo izredno ponosna.

Učenci radi poslušamo njene zgodbe. Nekateri pravijo: »Ah, kaj bi pogrevali preteklost!« A meni se zdi, da je poznati take zgodbe pomembno, saj se lahko iz njih učimo in pridobimo spoštovanje do svoje države in ljudi, ki so se borili za njeno svobodo. Mladi nismo nikoli začutili vojne, za kar smo lahko hvaležni, a zato je pomembno, da skozi pripovedi izvemo in se zavedamo njenih grozot, da bomo lahko vodili svet in Slovenijo v bolj mirno prihodnost. Menim, da smo lahko ponosni na uspehe naše države in njenih ljudi, in upam, da bo naša domovina cvetela še naprej.

Pri pouku zgodovine razred gleda dokumentarni film o osamosvojitvi Slovenije. Njihova učiteljica Brigita Praznik Lokar s težavo gleda na ekran, saj spomini v njej kar vrejo na dan. Ozre se skozi okno in pomisli, kako vesela je lahko, da se je vse dobro končalo. Ponosno pogleda na slovensko zastavico v svoji učilnici, na svoje učence in kljub napornemu delu z mladimi niti za trenutek ne obžaluje svoje službe prenašanja znanja in izkušenj na mlade.«

Spominski park osamosvojitvenemu boju na Medvedjeku.

(Foto: Brigita Praznik Lokar.)

Pogled iz Medvedjaka proti Velikem Gabru

(Foto: Brigita Praznik Lokar.)

SKLEP

Kot učiteljica zgodovine sem pri prvem eseju zagotovo naredila kar nekaj napak, saj učenke nisem usmerila v zgodovinsko raziskovanje. Te napake sem pri drugi ustvarjalni nalogi zagotovo odpravila. Pri njej sem sodelovala kot mentorica in pričevalka. Pri takem načinu dela sem dobila vpogled v aktivno ustno zgodovino, videla sem, kaj lahko pričevalec s takim pristopom pridobi in koliko mu to lahko pomeni, kar bom zagotovo še počela pri pouku zgodovine. Z Manjinim zapisom osamosvojitvene zgodbe sem kot pričevalka pridobila zgodovinski okvir za svoje spomine, kar mi je izjemno veliko pomenilo. Moj individualni spomin oz. komunikativni spomin je uvrstila v kulturni spomin. Učenka pa je dobila vpogled v zgodovinsko raziskovanje, postala je del ustvarjanja kulturnega spomina. Zapisana zgodba bo za vedno ostala del mojega pouka zgodovine in vir za nadaljnje spoznavanje osamosvojitvene vojne za prihodnje rodove učencev. Taka zgodba bo zagotovo odlična motivacija za nadaljnje učenje in spoznavanje zgodovine, kar je tudi glavni motiv ustne zgodovine.

Pogled z domačega balkona proti Medvedjeku.

(Foto: Brigita Praznik Lokar.)

VIRI IN LITERATURA

Brodnik, V. (2016). *Spomin na slovensko osamosvojitve*. Pridobljeno s <https://novice.sio.si/2016/06/22/solski-literarni-in-fotografski-natecaj-samostojni-v-muzeju-novejse-zgodovine/>.

Brodnik, V. (2021). Zgodovinske obletnice v kulturi spominjanja – 1. del. V: *Zgodovina v šoli*, 29 (2), str. 2–31. Pridobljeno s https://www.zbralismopogum.si/gradiva/clankek_kultura_spominjanja.pdf.

2. konferenca DUH. Pridobljeno s <https://www.zrss.si/koleदार/2-konferenca-duh-druzboslovnih-umetnostnih-in-humanisticnih-predmetov-mladi-in-ustvarjalnost/>.

Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf.

Trškan, D., Bezjak, Š. (2022). Aktivna ustna zgodovina v osnovnih in srednjih šolah: praktični napotki za učitelje in učence. V: *Zgodovina v šoli*, 30 (1), str. 24–36.

Zgodovinski natečaj Zgodbe osamosvojitve. Pridobljeno s <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2022/03/2022-03-28-Zgodbe-osamosvojitve-ZgodovinskiNatecaj.pdf>.